

KAROL TOMIŠ: SZLOVÁK TÜKÖRBEN. TANULMÁNYOK A SZLOVÁK–MAGYAR IRODALMI KAPCSOLATOK TÁRGYKÖRÉBŐL

Budapest, Regio, 1997, 90 l.

Soha nem volt még ilyen fontos, hogy a művészet és a tudomány szlovák és magyar képviselői – maguk mögött hagyva a történelem és a politika, a szűklátókörű mindennapiság e két népet és kultúrákat egymás ellen fordító élményeit, tényezőit – megismerjék egymás szellemi életét, meglássák a csaknem azonos földrajzi és történelmi klíma közepette létrejött kultúrájukban az azonosat és a különbözőt. Hány-szor gondolták ugyanezt elődeink! A pozsonyi illetőségű irodalomtörténész karcsú kötete épp ezt bizonyítja, azaz a magyar irodalom szlovák recepciótörténetének jelöli ki a mezsgyéit és vázolja fel egyes fejezeteit.

Mind a szlovák, mind a magyar irodalomról megállapíthatjuk, hogy mivel mindkettő számbelileg kis nép szülötte, felfrissüléért, inspirációért a nagy európai népek irodalmához fordult, nem pedig a szomszédokéhoz. Oka ennek természetesen az is, hogy a velük való fizikai közelség rendszerint az érdekek ellentétességét eredményezte, többnyire egy mindannyiuk fölött gazdasági és politikai hatalmával trónoló, régió kívüli „nagy” érdek stratégiájának megfelelően.

A közelmúltban jelent meg e tárgyban Fried István alapos, a problémát a maga mélységében tárgyaló tanulmánya az Irodalomtörténet 1992/2-es számának bevezető írásaként (*A szláv irodalmak és a magyar irodalom*). Az írás utolsó mondata így hangzik: „Irodalmaink akkor is kölcsönösen táplálták egymást, amikor úgy tetszett, mintha nem is vennének egymásról tudomást.” Legfeljebb annyit tehetnének

hozzá a regionális szemléletű komparatiztika kiteljesítéséből következően a Fried-tanulmányhoz: ugyanez a helyzet román–magyar, osztrák–magyar, szász–magyar relációban is.

A tanulmánykötet *A magyar irodalom fogadtatásának időszakai a szlovák irodalomban* című írással kezdődik. A recepció egyes korszakait a közös, illetve a külön államiság helyzete választja el egymástól. Érdekes megállapítás, hogy a fordítások számszerű növekedése a külön államiság létrejöttével indul meg, hiszen a korábbi időszakban még számolni lehetett a kölcsönös nyelvismerettel. A fordítandó szerzők kiválasztása az itthoni népszerűségi lista függvénye, többnyire megegyezik a hivatalos elismeréssel, ritka – talán nem is fordul elő – az egyéni, sajátos szempontokkal indokolt választás. Ez a bevezető írás keletkezési időpontja ellenére (1991) túlságosan steril, nem jelzi az irodalomcsere területén megmutatkozó problémákat, nem utal például a nemzetiségek politikai-jogi helyzete és a kultúrák áramlása közötti összefüggésre. Az 1945 utáni 45 év kulturális élete teljesen homogénnek mutatkozik, még az 1968-as esztendő politikai eseményeinek következményei sincsenek megmutatva a két kultúra közötti viszony alakulásában. Ezért úgy gondolom, hogy a bevezető írás színvonalában alatta marad a kötet többi írásának.

Petőfi szlovák fogadtatása sarkalatos kérdése volt a magyar irodalom recepciójának, első és második szakaszában irodalmon kívüli szempontok határozták meg az életművéhez fűződő viszonyt. A 19.

században az 1848-as magyar forradalom és szabadságharc elhibázott nemzetiségi politikája, illetve a Habsburg Birodalom, majd az Osztrák–Magyar Monarchia nemzetiségeit megosztó és egymásnak ugrató taktikája távolította el a hazafias érzelmű szlovák olvasót Petőfi életművétől. A külön államiság idején a hivatalos megítélés a költőt mint az anyanyelvét és a származását megtagadó renegátot tartotta számon. Természetesen az igazi szlovák értelmiségiek kivételek voltak, ezekben az időszakokban is megtalálta a nagy költő a magához méltó fordítóit Pavol Országh-Hviezdoslav, Emil Boleslav Lukáč és Ján Smrek személyében (a két utóbbi fordító tevékenységének nagyobb hányada 1945 utánra esett).

A Tomiš-kötet legjobb írásai – véleményem szerint – a műfordítás-elemzések. Petőfi *Dalaim* című költeményének egy korábbi, Viliam Pauliny-Tóth és egy későbbi, Pavol Országh-Hviezdoslav által készített fordítását veti egybe. A verselés és a rímelés technikájának aprólékos összehasonlításán túl érzékenyen figyel a szóképlet áthasonításaira, a jelentéstartományokra és hiányokra, amik az átültetés következtében fellépnek. Ugyanígy finoman vizsgálja József Attila néhány versének szlovák fordításait, Emil Boleslav Lukáč, Ján Smrek és Valentín Beniak munkáit. Egyik-másik esetben kiviláglik, hogy az irodalomtörténész legalább olyan mértékben, néhol még inkább birtok-

kában van mindkét nyelvnek, mint a vizsgált műfordítók.

Külön tanulmányok szólnak Ady és a Nyugat folyóirat szlovák hatásáról. Ady költészete hallatlanul népszerű volt a szlovákok körében, noha a modernségből sok mindent nem tőle, hanem egyenesen a franciáktól tanultak. Reméljük azonban, hogy nemcsak a szlovák fordítások szaporodnak, hanem az irodalomtörténeti elemzések-értékelések átültetései is. Hiszen az 1950-es, Ján Smrek által fordított-kiadott Ady-kötet bevezető tanulmányát Lukács György írta, és nyilván nem ő volt – mára meg kiváltképp – a legautentikusabb Ady-kutatónk. De ugyanez a helyzet más korábbi válogatás bevezető tanulmányaival, ritka az olyan kivételes helyzet, mint Emil Boleslav Lukáč esetében, aki a magyar szakirodalmat is figyelemmel kísérte, és önálló tanulmányokat is írt, például Petőfi *Az apostoláról*.

Nagyon érdekesek az 1919 utáni cseh-szlovákiai magyar emigráns irodalomról, annak felfrissítő hatásáról – Fábry Zoltán nyomán – írott lapok. Hiányolom, hogy külön írás nem foglalkozik az 1945 utáni magyar irodalom fogadtatásával, de hát ez az időszak az irodalomtörténészek nem szakterülete. Egy bibliográfiai áttekintés azért teljessé tehetné volna a képet. Ne legyünk azonban telhetetlenek, legalábbis addig ne, amíg nem rendelkezünk hasonló színvonalú összefoglalással a szlovák irodalom magyar fogadtatásáról.

Ratzky Rita